

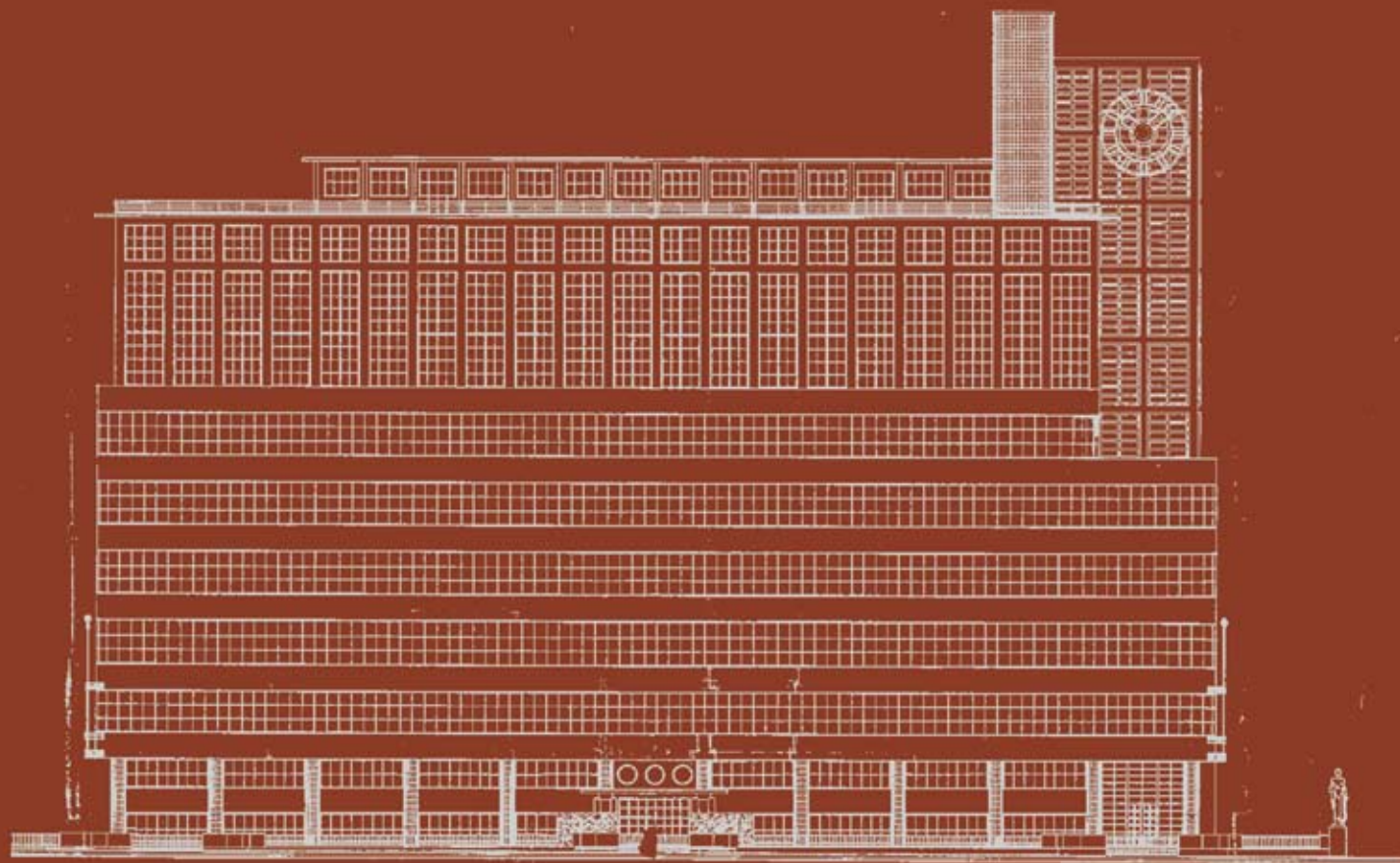

Зграда Државне штампарије

State Printing House

Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance

Изглед фасаде из Булеvara војводе Мишића (извор: АЈ, фонд 62, збирка планова 840)
View from Vojvode Mišića Boulevard (source: AJ, fund 62, collection of designs 840)

Зграда Државне штампарије

Булевар војводе Мишића 17

Споменик културе

Зграда Државне штампарије након изградње 1939.
State Printing House, after 1939

Зграда Државне штампарије, изведена у периоду од 1936. до 1940. године према пројекту архитекте Драгише Брашована (Вршац, 1887 – Београд, 1965), данас представља једно од најрепрезентативнијих здања националне модерне архитектуре. Монументални објекат подигнут на самом почетку Булевара војводе Мишића, у непосредном окружењу важних индустријских и инфраструктурних објеката, постројења и комплекса, знатно је допринео формирању и развоју привредне зоне дуж ове градске саобраћајнице и обале реке Саве. Својом позицијом, волуметријом и естетиком, суверено дефинише

визурне само Булевара војводе Мишића, Сењачке падине, Мостарске петље и моста Газела већ и ширег амбијента ка Дедињу и Топчидеру, представљајући својеврстан симбол на улазу у јужни део града.

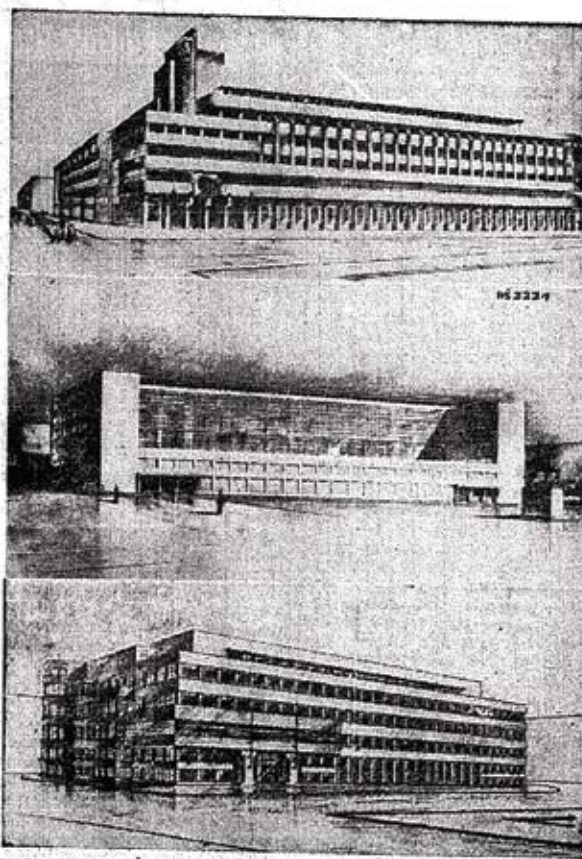
Историја Државне штампарије, једне од најстаријих и најважнијих државних институција, започиње септембра 1831. године са оснивањем Књажевско-србске печатње, прве штампарске установе у ослобођеној Србији. Прва књига израђена у Књажевској печатњи 5. марта 1832. године – Споменица посвећена Руском цару, штампана је златним словима на најбољој хартији, а десет примерака је

одштампано и на свили. С премештањем штампарије две године касније у Крагујевац, тадашњу престоницу Кнежевине Србије, започело је штампање Новина српских, најзначајнијег гласила обновљене српске државе током наредних деценија. По повратку у Београд, 1935. штампарија је смештена у Ичкову кућу, у којој се највероватније и претходно налазила, а потом у бившу зграду Кнежеве канцеларије. У циљу њеног трајнијег смештања, 1847. године је откупљено имање бравара Штајнлекнера на Варош-капији, у данашњој Поп Лукиној улици, с једносратном зградом, која је за потребе нове намене адаптирана и проширена. Од тада, па све до пресељења у модерну зграду у Булевару војводе Мишића, штампарија је радила на подручју Косанчићевог венца и у његовој непосредној близини. Поред локације у Поп Лукиној бр. 14, након Првог светског рата налазила се у још три објекта: Косанчићев венац бр. 19, Бранкова бр. 20 и Црногорска бр. 1.

Прве иницијативе за подизање савремене, наменски пројектоване зграде јавиле су се крајем двадесетих година прошлог века након доношења новог регулационог плана за ово подручје, којим је предвиђено рушење штампаријине зграде у Поп Лукиној због потреба пресецања приступне улице ка будућем мосту краља Александра Првог. Ова размишљања додатно су подстакнута обележавањем стогодишњег јубилеја ове државне институције, маја 1931. године. Конкурс за израду идејног пројекта за нову зграду штампарије, на терену код пијаце „Каленића гумно“, између улица Његошеве и Престолонаследника Петра (данас Максима Горког), расписало је Министарство просвете априла 1933. године. Расписом конкурса захтевана је тросратна зграда површине 3200 м², која ће одговарати потребама савременог техничко-технолошког процеса штампања. Резултати конкурса објављени су у дневним листовима Политика и Правда, августа 1933. године. Прва награда је додељена архитекти Драгиши Брашовану, друга загребачком тиму који су чинили архитекти Јован Корка, Ђорђе Киверови и Ђорђе Крекић, трећа пројекту београдских архитеката Драгана Гудовића и Димитрија М. Лека и откупљено је још осам радова. Полемика о избору локације, која је уследила одмах након конкурса, као и смањење површине планиране парцеле услед захтева општинских власти за просецањем нових улица, утицали су на одлуку Министарства просвете да за локацију штампарије изабере имање браће Гођевац на углу Булеvara војводе Мишића и Гођечеве улице (данас Јована Ристића). Одабиром ове локације, нова зграда штампарије се нашла и у примеренијем окружењу, поред других индустријских објеката, него што је то било стамбено ткиво Врачара. Нова локација, другачији облик и мања површина парцеле, захтевали су измене у награђеном конкурсном пројекту, пре свега у погледу волуметрије и укупне висине објекта.

Идејне скице за Државну штампарију

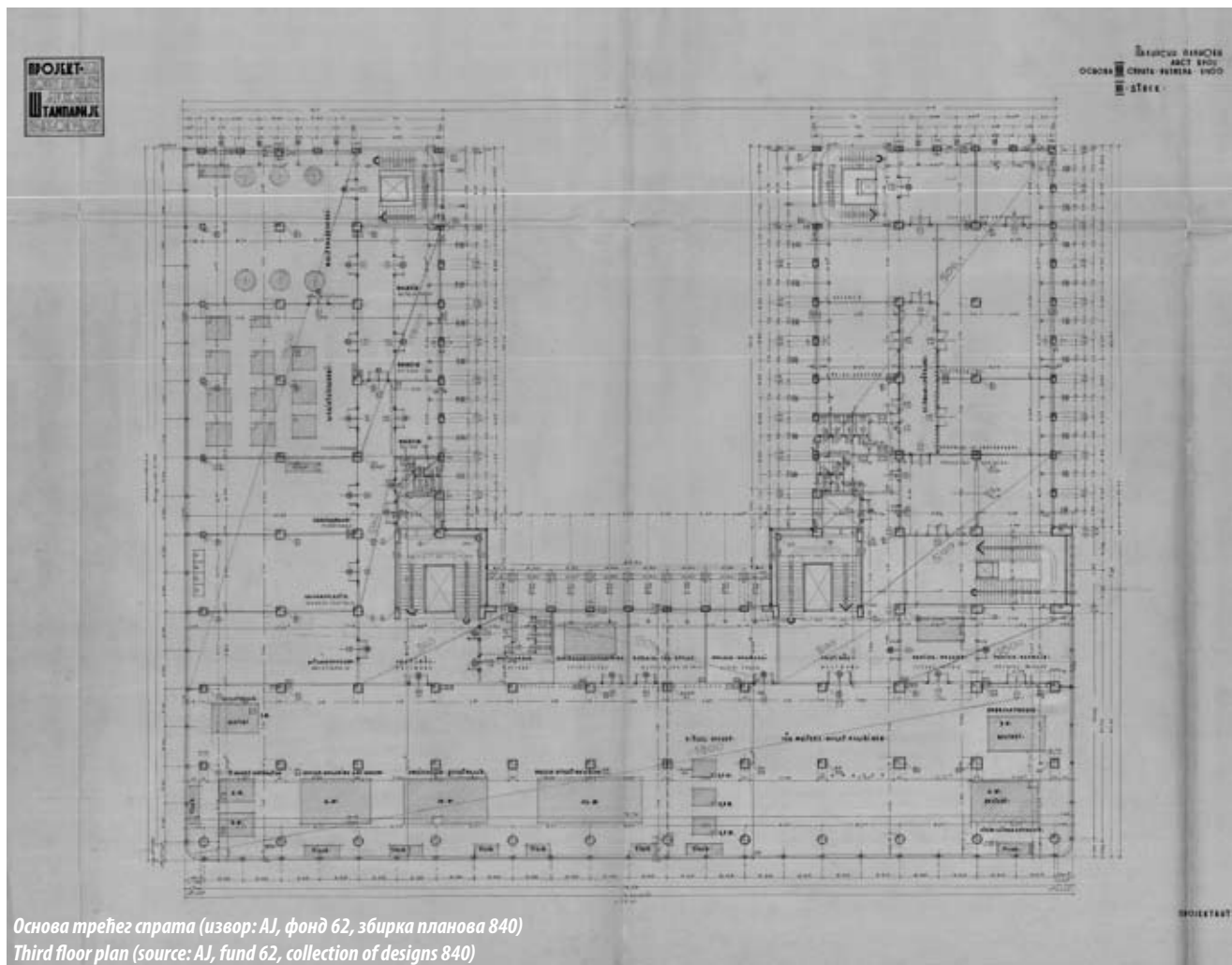
Комисија је прегледала све радове и доделила награде

Одозго латинице: I награда (рад г. Брашована); II награда (рад г.г. Крекића, Корка, Ницова); III награда (мото: 33333)

*Идејне скице за Зграду Државне штампарије (извор: Политика, 12.8.1933, 5)
Preliminary design of State Printing House (source: Politika, 19. August 1933, 5)*

Да би се што боље упознао с техничким и технолошким захтевима графичке индустрије, архитекта Брашован је током 1934. и 1935. године посетио многе штампарије широм Европе, богато користећи искуства првенствено немачких постројења у обликовању, просторној организацији и поставци технолошког процеса. Извођење радова, које је поверено предузећу „Јошаница“ из Београда, почело

Основа трећег спрата (извор: АЈ, фонд 62, збирка планова 840)
 Third floor plan (source: AJ, fund 62, collection of designs 840)

је јуна 1936, док је свечано освећење темеља уприличено годину и по касније, 27. новембра 1937, о чему је опширно извештавала београдска штампа. Имајући у виду да су грађевински радови завршени маја 1940, усељење појединих одељења планирано је већ за фебруар 1941, а опремање радионица, канцеларија и набавка нових машина за јесен исте године. Међутим, извођење завршних радова онемогућило је избијање Другог светског рата. Иако је сам објекат током рата претрпео велика оштећења, већ 1944. године у

њему је заживела штампарска делатност, која ће трајати наредних пола века. У послератном периоду назив некадашње државне штампарије је више пута мењан – одмах након рата у „Југоштампа“, потом се 1955. године више предузећа („Југоштампа“, „Југославија“, „Омладина“ и „Рад“) ујединило под именом „Београдско графички завод“, затим током осамдесетих година са проширењем делатности на област издаваштва у „Београдски графички издавачки завод“ – БИГЗ, по којем је зграда и позната у колективној меморији Београда.

Нова штампаријина зграда је конципирана као слободностојећи индустријски објекат, чији габарит проистиче из облика и величине грађевинске парцеле. Дословно, модерна архитектура је оличена у форми која изражава функцију, скелетној конструкцији која омогућава високу флексибилност унутрашњег аранжмана, примењеним грађевинским техникама и материјалима, обликовном аспекту компоновања форме. Основу пројектовану у облику ћириличног слова „П“, формирају главни тракт оријентисан ка Булевару војводе Мишића и управно на њега постављена два попречна крила. Сама функционалност објекта и његова просторна организација представљали су суштину пројектантског задатка. Имајући у виду да је простор морао пре свега да задовољи комплексне захтеве процеса производње, велика пажња је усмерена на организацију штампарских одељења по етажама: простори од сутерена до петог спрата резервисани су за примарни производни процес, док су виши спратови били намењени смештању управно-административног и изложбеног сегмента, архиве, просторија за исхрану и одмор радника. Унутрашње комуникационе споне, симетрично постављене у централном делу грађевине као везе између главног и бочних крила и у дубини попречних трактова, сложена просторну организацију распоређену на више нивоа повезују у јединствену функционалну целину.

Индустријски објекат изузетно великих димензија, у који је требало сместити велики број штампарских машина, захтевао је посебну пажњу на плану примењене конструкције. Зграда Државне штампарије представља у домаћем градитељству прву зграду са доследно спроведеним структурним оквиром у армираном бетону. Решење за велика оптерећења које је конструкција требало да носи пронађено је у армиранобетонској плочи дебљине преко један метар, на коју је постављена читава зграда. Скелетна, армиранобетонска конструкција заснована на стубовима у слободном простору и армиранобетонским таваницама у облику плоча, представљала је изузетно савремено решење које је омогућавало слободан аранжман основе. Ипак, у току самог извођења радова бетонски зидови предвиђени пројектом замењени су зидом од опеке, док су метални прозори уступили место дрвеним мрко бојеним оквирима, који су изведени тако да не ремете општи естетски утисак грађевине.

У спољашњем обликовању, волумени различитих величина формирају асиметричну архитектонску композицију. Разуђени утисак грађевине, наизглед компоноване од самосталних кубичних маса, са зидовима третираним као континуалне перфорирани површине, додатно је потенциран различитим распоредом и величином прозорских отвора, као и кровним терасама уобличеним повлачењем бочних трактова. Међусобни односи ових елемената наглашавају хоризонталне и

вертикалне линије скелетне конструкције и истовремено рефлектују унутрашњу просторну организацију. Градацијским степеновањем облика од доњих партија ка највишим етажама остварена је динамична и снажна игра великих пластичних волумена.

Зграда Државне штампарије подигнута према пројекту једног од најистакнутијих српских архитеката 20. века Драгише Брашована представља репрезентативно дело српског и југословенског градитељства, којим се наша архитектура највише приближила духу европске модерне архитектуре. Њене вредности препознате одмах по изградњи знатно су допринеле да она и данас, после седам деценија истим, високим оценама заокупља пажњу научне и стручне јавности и љубитеља модерне архитектуре. У критичком чланку објављеном у дневном листу Правда фебруара 1940. године, архитекта Иван Здравковић између осталог је забележио: *Међу значајним палатама које су подигнуте прошле грађевинске сезоне у Београду палата Државне штампарије заузима завидно место, и то не само по својој величини већ и по својој лепоти. [...] конструктивно и архитектонски ова палата грађена је по свима принципима савременог грађења у свету уопште. Сва на стубовима, у склопу хоризонталних и вертикалних носача, са јаким испадима на конзолама од армираног бетона и истакнутим деловима на углу, надзиђивањем неколико спратова више у виду куле, ова зграда доминира крајем у коме се налази и једна је од тачака које дају карактеристику новом, великом Београду [...].* Зграда Државне штампарије, споменик културе од 1992. године, представља трајну материјалну и духовну вредност градитељског наслеђа Београда.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда, досије споменика културе.
2. Н. Плијковић, *Сто двадесет и пет година од оснивања Државне штампарије у Београду, Годишњак града Београда, IV, Београд, 1957, 381–414.*
3. З. Маневић, *Појава модерне архитектуре у Србији, докторска дисертација, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд, 1979, 217–221.*
4. А. Кадијевић, *Живот и дело архитекте Драгише Брашована (1887–1965), Годишњак града Београда, XXXVII, Београд, 1990, 141–173.*
5. А. Илијевски, *Државна штампарија архитекте Драгише Брашована: значај архивских и хемеротечких извора за афирмацију и очување индустријског наслеђа, у: Индустријско наслеђе – проблеми и могућности интегративне заштите, презентације и ревитализације [ЦД], Београд, 2012.*
6. А. Илијевски, *Form and function: architectural design competition for the state printing house of the Kingdom of Yugoslavia, Зборник за ликовне уметности Матице српске, 42, Нови Сад, 2014, 259–276.*

State Printing House

17 Vojvode Mišića Boulevard

Cultural monument

*Општи изглед с моста „Газела“, 1985.
View from Gazela bridge, 1985*

The building of the State Printing House constructed in 1936–40 to a design by the architect Dragiša Brašovan (Vršac 1887 – Belgrade 1965) is one of the most representative pieces of national modern architecture. The monumental structure at the beginning of Vojvode Mišića Boulevard, in a setting of major industrial and infrastructural facilities and complexes, played a role in the formation and development of the industrial zone along this city artery and the right bank of the river Sava. By its siting, volume and aesthetic, it commands not only the views of the boulevard, the Senjak slope, the Mostar interchange and the Gazelle bridge but also of

vistas towards Dedinje and Topčider, constituting an imposing landmark at the entrance to the south part of the city.

The history of the State Printing House, one of the oldest and most important national institutions, begins in 1831 with the foundation of the Printing House of the Principality of Serbia, the first such institution in newly-autonomous Serbia. The first book printed there, on 5 March 1832, Memory Book Dedicated to the Russian Emperor, was printed in gold script on best-quality paper, and ten copies were even printed on silk. Two years later the Printing House was moved to Kragujevac, the

capital of Serbia at the time, and there began the printing of *Novine srpske* (Serbian Newspaper), which would be the newspaper of record of restored Serbia for decades to come. On its being returned to Belgrade in 1835, it operated in Ičko's House, where it probably had originally been, and then was moved to the former building of the Prince's Chancery. In order to provide for more permanent premises, the authorities purchased the estate of the locksmith Štajnlehner by the Varoš Gate, in present-day Pop Lukina Street, and had the existing two-storey building altered and extended to serve the new purpose. From then until moving to the modern building on Vojvode Mišića Boulevard, there was still three facilities in the area of Kosančićev Venac: 19 Kosančićev Venac, 20 Brankova Street, and 1 Crnogorska Street.

The first thoughts of constructing a modern purpose-built building that came about in the 1920s were prompted by the adoption of a new master plan for the area which included the demolition of the building in Pop Lukina Street in order to provide access to the future bridge of King Alexander across the Sava. The celebration of the centennial of the institution in May 1931 gave them further momentum. A concept design competition for the new building on a lot between Njegoševa and Prestolonaslednika Petra (present-day Maksima Gorkog) streets in the immediate vicinity of the Kalenić green market launched by the Ministry of Education in April 1933 required a four-storey building 3200 m² in area that would meet modern standards in the technology of the printing process. The results of the competition were published in the dailies *Politika* and

Pravda in August 1933. The first prize was awarded to the architect Dragiša Brašovan, the second to a team of Zagreb architects, Jovan Korka, Djordje Kiverov and Djordje Krekić, the third to Belgrade architects Dragan Gudović and Dimitrije M. Leko, and eight other entries were given purchase awards. The controversy over the location of the building opened immediately after the competition and the decreased size of the lot as a result of the plans of the City for cutting new streets through the area led the Ministry of Education to opt for another location, the estate of the Godjevac brothers at the corner of Vojvoda Mišić Boulevard and Godjevačka (present-day Jovana Ristića) Street. After all, that was a more appropriate, industrial, setting than the residential fabric of Vračar. The change of location, and the

different shape and size of the lot required alterations to the competition-winning design, above all in the volume and height of the building.

In 1934 and 1935 Dragiša Brašovan visited many printing houses across Europe in order to acquaint himself in detail with the technology of the graphic industry, and he drew from the rich experience mostly of German firms in the organisation of interior space and the technological process. Construction by the Belgrade-based 'Jošanica' firm began in June 1936. The foundations were consecrated a year and a half later, on 27 November 1937, as reported exhaustively by the Belgrade press. Construction was completed in May 1940, and move-in was to begin in February 1941, while the furnishing of offices and production areas was planned for the

autumn of that year. However, finishing works were prevented by the break out of the Second World War. The building suffered heavy damage during the war, but printing started as early as 1944 and carried on for the next half-century. In the post-war period the name of the former State Printing House was changed several times: immediately after the war it was renamed Jugoštampa; in 1955 several firms (Jugoštampa, Jugoslavija, Omladina, and Rad) merged under the name Beogradski Grafički Zavod; and in the 1980s, as it expanded its operations to include publishing, it became Beogradski Grafički Izdavački Zavod, and the acronym BIGZ the name by which the building is known in the collective memory of the city.

The building is a freestanding industrial structure whose footprint was determined by the shape and size of the lot. Literally, modern architecture is embodied here in form expressive of function, in the structural frame that enables highly functional interior arrangements, in the building techniques and materials used, in massing and composition. The floor plan in the shape of the Cyrillic letter 'П' creates the main wing fronting the boulevard and two side wings set perpendicular to it. The essential design task revolved around functionality and interior layouts. Since the interior had to meet the complex requirements of the production process, much attention was paid to the organisation of various printing production areas by floors: the semi-basement through to fifth floor levels were intended for the production process, while the levels above it accommodated administrative and exhibition sections, and archive, eating and rest facilities. The internal paths of circulation symmetrically placed in the central portion of the building providing communication between the main and the side wings and into the depth of the latter connect the complex spatial organisation housed on several levels into a unified functional whole.

The fact that the large industrial structure was to house many printing machines required a special focus on the type of construction. The State Printing House was the first fully reinforced concrete framed structure in the country. The solution for the heavy floor loads the building was to bear was the more than a metre thick reinforced concrete plate on which the whole structure rests. The reinforced concrete frame on columns and reinforced concrete slab floors provided for an exceptionally modern design which enabled an open-plan floor layout. Yet, in the course of construction the originally planned concrete walls were replaced with brick walls and the metal window frames with wooden ones though dark-painted so as not to contradict the aesthetic of the design.

Volumes of different sizes create an asymmetrically composed exterior form. The impression of a building seemingly composed of independent cubic masses, with the exterior walls treated as unbroken perforated surfaces, is emphasised by variation in the arrangement and size of

windows and by the roof terraces created by the set-back floors on the side elevations. The relationships among these elements emphasise the horizontal and vertical lines of the structural frame and reflect the organisation of the interior space. The gradation of form from the lowest to the highest level produces a dynamic and powerful play of large massing volumes.

The building of the State Printing House designed by one of the most important figures of twentieth-century Serbian architecture, Dragiša Brašovan, is a representative piece of Serbian and Yugoslav architecture with which it came closest to the spirit of European modern architecture. Its architectural merit was recognised even at the time of construction, and today, seventy years later, it still enjoys the same prestige in the eyes of the professional public, the academic community and the lovers of modern architecture. In his review published in the daily Pravda in February 1940, the architect Ivan Zdravković observed: 'Among the more important edifices built during the last year's construction season in Belgrade the edifice of the State Printing House occupies an envious place, and not only by its size but also by its beauty. [...] both structurally and architecturally this edifice followed all modern construction principles in use in the world at large. All in columns, in assemblies of horizontal and vertical supports, with strong projections on reinforced concrete consoles and emphasised portions at the corners, with a few upper storeys in the form of a tower, this building dominates the neighbourhood and constitutes one of the points that give character to a new, great Belgrade.' The State Printing House, a designated heritage building since 1992, is a tangible and intangible asset of Belgrade's built heritage.

Literature

1. CHPIB Documentation, Cultural Property File
2. N. Pijuković, 'Sto dvadeset i pet godina od osnivanja Državne štamparije u Beogradu', *Godišnjak grada Beograda IV (1957)*, 381–414
3. Z. Manević, 'Pojava modern arhitekture u Srbiji', PhD dissertation (University of Belgrade, Faculty of Philosophy, 1979), 217–221
4. A. Kadijević, 'Život i delo arhitekta Dragiše Brašovana (1887–1965)', *Godišnjak grada Beograda XXXVII (1990)*, 141–173
5. A. Ilijevski, 'Državna štamparija arhitekta Dragiše Brašovana: značaj arhivskih i hemerotečkih izvora za afirmaciju i očuvanje industrijskog nasleđja', in *Industrijsko nasleđe – problem i mogućnosti integrativne zaštite, prezentacije i revitalizacije* [CD] (Belgrade 2012)
6. A. Ilijevski, 'Form and function: architectural design competition for the state printing house of the Kingdom of Yugoslavia', *Zbornik za likovne umetnosti Matice srpske 42 (2014)*, 259–276

Изглед фасаде из улице Јована Ристића (извор: АЈ, фонд 62, збирка планова 840)
View from Jovana Ristića st. (source: AJ, fund 62, collection of designs 840)

Зграда Државне штампарије State Printing House

Издавач: Завод за заштиту споменика културе града Београда – установа културе од националног значаја

За издавача: Нела Мићовић, директор

Аутор: Саша Михајлов

Лектура: Татјана Тодоровић

Превод: Марина Адамовић Куленовић

Графички дизајн: Лука Прокић

Фотографија: Снежана Неговановић, фотодокументација ЗЗЗСКГБ

Тираж: 1000 примерака

Штампа: DOO MAGYAR SZO KFT, Нови Сад

Београд, 2016.

Завод за заштиту споменика културе града Београда – установа културе од националног значаја

Издање је омогућио Град Београд, Градска управа, Секретаријат за културу

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

725.144(497.11 Београд)(036)

МИХАЈЛОВ, Саша, 1975-

Зграда државне штампарије = State Printing House / [текст Саша Михајлов ; превод Марина Адамовић Куленовић ; фотографија Снежана Неговановић]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја = Belgrade : Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance, 2015 (Нови Сад : Magyar Szol). - 10 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Подаци о ауторки преузети из колофона. - Текст штампан двостручно. - Тираж 1.000. - Библиографија: стр. 6.

ISBN 978-86-89779-35-6

а) Београд - Зграда Државне штампарије - Водичи
COBISS.SR-ID 226802700

Завод за заштиту споменика културе града Београда - установа културе од националног значаја
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade - Cultural Institution of National Significance

